

Oponentský posudek na habilitační práci:

PhDr. Lucie Storchová:

Řád přírody, řád společnosti: Adaptace melanchtonismu v českých zemích v polovině 16. století

Předložená habilitační práce je především dílem renomované autorky, jejíž práce se v širokém záběru vypořádávají s dějinami učenosti v českých zemích hlavně druhé poloviny 16. a počátku 17. století. Jen v předložené práci autorka uvádí přes dvě desítky vlastních odborných článků a knižních děl, které odkazují k jejímu odbornému zájmu, jímž jsou intelektuální dějiny a ovšem k tématům, jež v rámci takto pojatých dějin autorka samostatně zpracovala a která rezonují i v její vlastní habilitační práci.

Její tématem, jak titul napovídá, je adaptace melanchtonismu v českých zemích v polovině 16. století, zúžená ovšem na otázky spjaté s řádem přírody a řádem společnosti. Hned v počátku je tak jasně deklarováno, že nepůjde o zkoumání vlivu Filipa Melanchtona na církevně-teologické myšlení u nás (tzv. filipismus), ale právě o melanchtonismus, jasně definovaný a hojnými doklady ilustrovaný v písemnictví českých humanistických učenců, spjatých jednak s Melanchtonovým působištěm, jednak s pražskou univerzitou.

Definici melanchtonismu autorka podává v přesvědčivé zkratce hned na s. 11: „jakkoli byl hluboce zakotven v luteránské teologii, nebyl omezen „pouze“ na náboženskou oblast“, jednalo se „o polyhistorický učenecký model“ a jeho „součástí byl nejen typ výuky na univerzitě a nižších školách založený na dialektickém čtení či sdílené literární postupy, které si studenti osvojovali již v průběhu studia, ale také kolektivní práce na společných tématech na poli historie, morální filosofie, astrologie či antropologie“, resp. latinské „specifické vědění o stvořeném světě, nebeské sféře, člověku a morálce, založené na Bibli i antických autoritách.“

Vlastním definovaným cílem práce „je promyslet analytický model, který by umožnil vysvětlit, jak bylo do českého prostředí po roce 1550 přeneseno z prostředí wittenberské univerzity vědění o přírodním a společenském řádu, jak je skupina učenců spojených s pražskou univerzitou adaptovala pro místní podmínky a potřeby, jaké funkce zde mohlo plnit a jak souviselo s proměnami humanistické učenosti v českých zemích.“ (rovněž s. 11). Jinak, „melanchtonismus je totiž také typem univerzitního humanismu, byl založen na antických autoritách, zprostředkoval fragmenty klasických tradic, pracoval s klasickou literaturou atd.“ (s. 15). Konečně, důležitá je rovněž zmínka o roli médií, kterou plnily „texty vícejazyčné a

žánrově hybridní, často přizpůsobené neelitním čtenářským očekáváním. Přírodně filosofická témata byla traktována v rámci univerzitních tezí a orací, ve všech typech předmluv a jiného paratextového materiálu, v letákové publicistice, prakticky orientovaných astronomických kalendářích a lékařských příručkách, denících, eschatologických spiscích či velmi početné příležitostné latinské poezii.“ (s. 17).

Rozsáhlé citáty z prologu práce bylo zapotřebí uvést, máme-li řádně pochopit intence autorky a nevkládat do textu svá vlastní očekávání. Nyní již můžeme přikročit k popisu vlastní práce.

Habilitační práce ve formě publikované monografie má celkem 460 stran a skládá se celkem s pěti oddílů s připojeným (6.) závěrem.

První oddíl předkládá teoretická východiska celého díla, s nimiž jsme se ve stručnosti již seznámili. Poté autorka přechází v druhém oddíle k popisu situace humanismu na wittenberské univerzitě. I tento oddíl je vlastně průpravný, čtenář se v něm seznamuje s reformou wittenberského studia, za níž stála především osoba Filipa Melanchtona, a ovšem s prvky, které pro melanchtonské reformy byly signifikantní, přičemž zdůraznit můžeme konkrétní závislost na antických textech, důraz na dialektickou metodu výuky, studium biblických jazyků (především však latiny) a ovšem osvojení schopnosti vytvářet a sdílet básnická díla (opět především latinská) studenty i pedagogy. Za podnětný považuji zde uvedený, a ne zcela samozřejmý důraz (podtržený např. na s. 50 či 53), že vzdělávací wittenberské curriculum mělo v posledu za úkol sloužit reformační teologii, církevní praxi a podpoře politického uspořádání společnosti. Poslední, nepřiliš rozsáhlá kapitola tohoto oddílu pak poukazuje na vzor či vliv wittenberské univerzity na další pedagogické instituce tohoto typu v Říši a prostřednictvím absolventů i mimo ní, kdy „zlatý věk“ Melanchtonem reformované univerzity končí s nástupem luterské ortodoxie, která od sedmdesátých let dosavadní univerzitní praxi modifikovala v zájmu podpořit a ochránit luterskou teologii především před vlivem „kryptokalvinismu“.

Třetí oddíl je následně věnován „vědění o stvořeném světě“ jako součásti výuky na Leucoree. Tato partie je sama o sobě podstatná k pochopení dalšího autorčina výkladu, který již bude vztažen k písemnictví spojeném s českými studenty ve Wittenberku. Podnětná je však i jako ukázka a analýza teologického přístupu k primárně neteologickým tématům, jež lze shrnout pod nadpisy *de natura* a *de homine*, přičemž nejvýrazněji z autorčina pojetí v tomto duchu vystupují složky věnované astronomii, astrologii, přírodovědě, anatomii (v triadickém uspořádání tělo, duch, duše), právu, etice, politice a historii s patřičným a zcela správným zdůrazněním apokalyptického myšlení, které lze považovat za jeden z hlavních rysů luterské teologie své doby.

Předchozí výklady lze chápat jako nutná a ovšem v mnoha ohledech cenná a poučná prolegomena k 4. oddílu *Adaptace melanchtonismu v latinské humanistické literatuře českých zemí*, který je centrem celé předložené práce (viz nadpis) a k němu je upřena také hlavní badatelská pozornost autorky. Podtrhuji zde slovo „badatelská“, protože jen stěží nalezneme starší práce, které by v podobné úplnosti a rozsahu byly schopny poskytnout takto celistvý obraz zvoleného tématu. A přehlédneme-li celý oddíl, je nutné autorce přiznat a současně to ocenit, že se jako jedna z prvních skutečně seznámila s prameny, neustrnula na evidenční rovině a svůj pramenný výzkum dovedla k analytickému popisu dané problematiky nejen s ohledem na intelektuální dějiny jako takové, ale díky ní zde došlo rovněž k významnému posunu našich vědomostí na poli dějin humanismu v českých zemích, dějiny latinské literatury u nás, dějin pražské univerzity i městského školství apod.

Hned na počátku tohoto centrálního oddílu práce autorka poukazuje na vliv, který prostřednictvím wittenberských studentů z českých zemí měl „melanchtonismus“ u nás. Snad je možné zacitovat: „Wittenberský model výuky a humanismu ... ovlivnil především způsob, jak se v následujících třech a čtyřech desetiletích vyučovalo na pražské univerzitě a v městském školství, jak fungovala komunikační síť místních učenců, jaký latinský styl se používal mezi nekatolickými autory, jak tito autoři zacházeli s klasickou tradicí a jaká si vybírali témata.“ (s. 119). Samotnou otázkou, která je pro autorku nosná, je pak to, „jak byl v latinské tvorbě v českých zemích wittenberský diskurs modifikován a adaptován v novém kulturním kontextu“ (tamtéž).

Materiál, s nímž nyní autorka pracuje, je jasně definován hned v počátcích 4. oddílu. Mezi autory (s. 119), kterým bude následně věnována větší pozornost, je již zde uveden především Matouš Collinus z Chotěřiny, jistě jedna z nejvýznamnějších postav domácího humanismu a výrazný představitel jak filipismu, tak melanchtonismu. Zajímavé je autorčino zjištění (s. 121), že čeští autoři – utrakvisté se na wittenberské teologii orientovali méně než autoři v jiných zemích, takže dominující vliv nehrál tolik teologicky orientovaný filipismus, ale právě školsky zaměřený melanchtonismus. A za zmínku rovněž stojí konstatovaný fakt, že na tomto poli hrály velkou roli především „adaptace či přímo reedice říšských protestantských autorů, k nimž čeští editoři přidávali nové paratexty“ (s. 123), což je vhodně ilustrováno jednak na příkladu jazykových učebnic a na učebnicích dialektiky a rétoriky. Výrazněji se ovšem samo téma dále ukazuje na příkladech převzatých z prostředí pražské univerzity, především na práci s klasickými texty, k jejichž studiu se zde přistupovalo zcela „po wittenbersku“. A velká pozornost je upřena v oddíle 4. 3. také na domácí latinské básnictví, jež je představeno v daném kontextu v relativní úplnosti a řada zde uplatněných a rozptýleně uvedených soudů má své

opodstatnění. Konkrétní předěl pak tvoří oddíl 4. 10., kde se autorka práce věnuje tzv. historické reprezentaci (s. 219 nn.) a původní koncepci básnických skladeb rozšiřuje o díla „primárně“ historická, kdy za zmínku stojí především její představení latinského *Historického kalendária* Prokopa Lupáče z Hlavačova, což je pramen dobře známý, ale dosud vlastně starším bádáním formálně nepředstavený, který skvěle zapadá do rámce autorčiných výkladů a zároveň umožňuje dalším badatelům toto dílo recipovat v náležitém kontextu svého vzniku a své vlastní koncepce.

Pátý oddíl *Adaptace melanchtonismu ve vernakulárních textech* autorka opět otevírá teoretickou rozpravou, po níž následuje představení několika vybraných konkrétních děl, nejčastěji vydaných v oficíně Daniela Adama z Veleslavína. Zmíněn je tak překlad Jeana de l'Espine *Providentia Dei* a Carionovy *Kroniky*, nebo Veleslavínovo vydání *Kronik dvou o založení země české*. V zrcadle těchto textů je brán v potaz především vliv, který zde měla wittenberská eschatologie, stejné téma se pak odráží i při výkladu o dalších spisech, jejichž tématem byly židovské dějiny (zkáza Jeruzaléma, spis Josefa Flavia *O válce židovské*, nebo *Historie židovská* ve zpracování Václava Plácela z Elbingu), klasické církevní historie z pera Eusebia z Caesareie a Flavia Cassiodora, či v podstatě soudobý spis Roberta Barnese, přinášející spolu s doplňky svého překladatele Šimona Ennia Klatovského souvislý přehled životů římských pontifiků.

Vedle historických děl se autorčina pozornost v pátém oddílu upírá rovněž k dílům spojeným s tématy astronomickými a astrologickými, za nosné téma však považuje spisy o kometách, jako nejvýraznějších nebeských úkazech, k nimž příkládá rovněž další nebeské jevy i události vnímané jednoduše jako zázračné. A opět se jí daří toto téma jednak založit na dosavadních výkladech, jednak představit v eschatologickém kontextu daném wittenberským vlivem v našem prostředí, přičemž za pozornost zde opět stojí část věnovaná minucím a pranostikám, jež jsou zde v širším kontextu znovu představeny vlastně poprvé.

Poslední oddíl páté kapitoly, který lze označit za eschatologicky rámovaný je cele věnován tzv. turecké otázce. Pokud byly naše znalosti na tomto poli určovány dosud především historickou prací Tomáše Rataje, nyní po autorčině analýze se toto téma představuje v mnohem širším záběru, který do budoucna nebude možné ignorovat.

Do eschatologického rámce na první pohled nepatří další oddíly věnované textům, jimiž se autorka zabývá v souvislosti s věděním o lidském těle (a moru) a v souvislosti s otázkou manželství a vedení domácnosti. Na druhý pohled ovšem i tyto partie dobře zapadají do kontextu celé páté kapitoly, protože na jedné straně vycházejí z melanchtonského vlivu a současně reflektují společenské uspořádání v duchu wittenberské nauky o stvoření a pod

zorným úhlem eschatologických úvah. A totéž platí i pro poslední oddíl páté kapitoly, věnovaný politickému uspořádání.

Závěr práce autorkou představený v šesté kapitole především, znovu a stručně, poukazuje na vliv pražské univerzity, jejíž studenti a profesori byli hlavními iniciátory šíření melanchtonských myšlenek o stvořeném světě, a především orientovali i samotnou výuku v Praze na vzorech převzatých z Wittenberku. Melanchtonismus v českých zemích, podle autorky, „ovlivnil především způsob, jakým se na univerzitě a nižších školách vyučovaly artes liberales“ (s. 352), k radikální proměně pražské univerzitní výuky však nedošlo. Autorka spatřuje u nás především důraz na „sociální řád, legitimizaci sociálních nerovností a individuální poslušnost v jeho rámci“ (s. 353), zatímco „církevní otázky se naopak řešily spíše vágně, jako součást apelů na morální chování apod.“ (tamtéž).

Předloženou habilitační práci Lucie Storchové lze jednoznačně vnímat pozitivně. Předně jde o práci zralé autorky, která prokázala své výjimečné schopnosti již ve svém starším publikovaném díle, které svým způsobem touto prací završila. Autorka se rovněž skvěle orientuje v současném stavu bádání, přičemž rozhovor se staršími badateli a jejich dílem ve své práci nezamlčuje, ale dává k posouzení i svým čtenářům. Zdařile také našla relevantní texty, na nichž své vlastní téma představila, s nimiž pracovala a na nichž své téma patřičně ilustrovala, přičemž z naprosté většiny šlo o texty needitované, málo či povrchně známé a v daném kontextu tak představené vlastně poprvé.

Proti zpracování práce a jejím závěrům nelze nic namítat. Předložené soudy jsou v duchu celé práce adekvátní a dobře promyšlené, stejně jako výborně pramenně podložené. Stejně jako u jiných současných autorů sice církevní historik na několika místech nalezne nešťastné používání termínu „reformovaný“, kdy je míněn význam ve smyslu „reformační“ či „zreformovaný“, zatímco termín „reformovaný“ převádí čtenáře na druhou stranu dobového protestantismu, blíže ke kalvinismu. Přesto jde v tomto případě vlastně o jedinou, banální výtku, protože jinak považují práci za mimořádně povedenou a z mého pohledu bezchybnou.

Další bádání na poli domácích intelektuálních dějin 16. století získalo předloženou prací cenný příspěvek, který poslouží nejen zájemcům o vlastní intelektuální dějiny, ale fakticky ovlivní i další výklady z dějin pražské univerzity a českého písemnictví dané doby. Přes určitou distanc autorky k tématům z církevních dějin a teologie je pak její práce vítaným příspěvkem i zde.

Vše řečené směřuje k jedinému závěru – kvalitní a dobře zpracované knižní téma autorky Lucie Storchové může dle mého soudu obstát v habilitačním řízení jako jeho základní předpoklad. Úspěch v dokončeném habilitačním řízení lze autorce jedině přát!

Habilitační práci tedy jednoznačně doporučuji k dalšímu řízení!

V Praze dne 20. května 2022

doc. Ota Halama Th.D.
katedra církevních dějin ETF UK